

ВПЛИВ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Золковер А.О., кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет технологій та дизайну,
zaaaaa@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8176-1850>

Однією із найбільших загроз сталому функціонуванню економіки, що негативно позначається на показниках її економічного та соціального розвитку є тінізація економіки. Саме зростання обсягу тіньових фінансових операцій обумовлює зміни в обсягах доходів населення, посилення нерівності в рівнях їх матеріального благополуччя, погіршення стандартів життя тощо. В умовах щорічного зниження рівня добробуту населення, підвищення вимог до якості надання державою соціальних послуг дедалі більшого значення набуває визначення факторів, що здійснюють найбільший вплив на показники соціального розвитку країни. Метою даного дослідження є обґрунтування причинно-наслідкових зв'язків між рівнем тінізації економіки та індикаторами соціального розвитку країни, визначення найбільш чутливих до зростання обсягів тіньових фінансових операцій показників. У статті проведено аналіз впливу тінізації економіки на індикатори соціального розвитку країни, доведено негативний вплив тіньових фінансових операцій на рівень матеріального благополуччя населення. На основі порівняльного аналізу динаміки зміни рівня тінізації та індексу людського розвитку, коефіцієнта Джині, частки населення, що перебуває в складному матеріальному становищі, частки населення, що перебуває на рівні бідності в розрізі окремих країн світу доведено причинно-наслідковий зв'язок між даними показниками. В роботі зроблено висновок про те, що передумовою розвитку тіньового сектору економіки є низький рівень середньої заробітної плати в країні, що спонукає населення до пошуку альтернативних (часто тіньових) джерел доходу. Обґрунтовано доцільність зниження рівня тінізації економіки як драйверу підвищення рівня соціального розвитку країни. Доведено, що на сучасному етапі економічного розвитку більшості країн світу тінізація економіки з одного боку обумовлює зниження рівня бідності в країні (за рахунок покращення матеріального добробуту населення), погіршення умов життя населення, полегшення доступу до знань, а з іншого – сприяє формуванню розриву в обсягах доходу найбагатших та найбідніших верств населення.

Ключові слова: тінізація економіки, соціальний розвиток, матеріальне благополуччя, бідність, коефіцієнт Джині

DOI: 10.21272/1817-9215.2020.2-21

ВСТУП

Тінізація економіки є загрозою для функціонування всієї країни, негативні наслідки впливу якої спостерігаються у всіх сферах. На сьогодні в науковій літературі наявна значна кількість наукових праць присвячених дослідженню впливу тінізації економіки на окремі показники економічного розвитку країни, зокрема: ВВП, інфляцію, обсяги податкових надходжень, курс валют, обсяги прямих іноземних інвестицій тощо. Особливої актуальності питання покращення показників соціального розвитку країни та імплементації інструментарію мінімізації негативного впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища набули з прийняттям Копенгагенської декларації про соціальний розвиток [17]. Саме у даній декларації вперше звертається на увагу на тому, що особиста безпека та гідність є важливими передумовами соціального розвитку країни

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання впливу тінізації економіки на показники розвитку країни є об'єктом досліджень вчених протягом багатьох років. найбільш дослідженим на сьогоднішній день є вплив тінізації на індикатори економічного розвитку країн. В той же час, питання соціального розвитку як драйвера макроекономічної стабільності країни є малодослідженими та потребують більш детального аналізу. Окремі аспекти впливу тінізації на рівень матеріального благополуччя населення були досліджені в роботах Ю. Білана, С. Генрі, А. Катречко, А. Кіреєнко, Ф. Шнайдера та інших. В той же час, малодослідженими залишаються питання зв'язку рівня тінізації економіки та показників соціального розвитку країни, масштаби якого досить часто відповідають або навіть перевищують вплив на економічні показники.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є аналіз причинно-наслідкових зв'язків між рівнем тінізації економіки та показниками соціального розвитку країни, ідентифікація індикаторів, що є найбільш чутливими до зростання обсягів тіньових фінансових операцій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У глобальному вимірі соціальне забезпечення населення тісно пов'язане з макроекономічною стабільністю та добробутом країни. Як результат, тіньова економіка виступає вагомим фактором ризику, що здійснює деструктивний вплив як на показники соціального розвитку країни так і на рівень її стабільності в цілому. Саме рівень тінізації економіки обумовлює зміни в обсягах доходів населення і, завдяки функціонуванню механізму перерозподілу доходів здійснює вагомий вплив на рівень життя як окремих домогосподарств, так і, країни зокрема. Дані зв'язки знайшли теоретичне та емпіричне підтвердження в дослідженнях багатьох науковців.

Соціальна безпека на індивідуальному рівні сприймається як гарантовані державою умови, що створюють відчуття захищеності та впевненості у наявності компенсації та пільг. Дане сприйняття значною мірою визначає мотиви поведінки на вітчизняному ринку праці, ступінь толерантності до можливої неформальної зайнятості та доходів, та мотиви міграційних рішень щодо пошуку середовища з вищим рівнем економічної безпеки [2, 10].

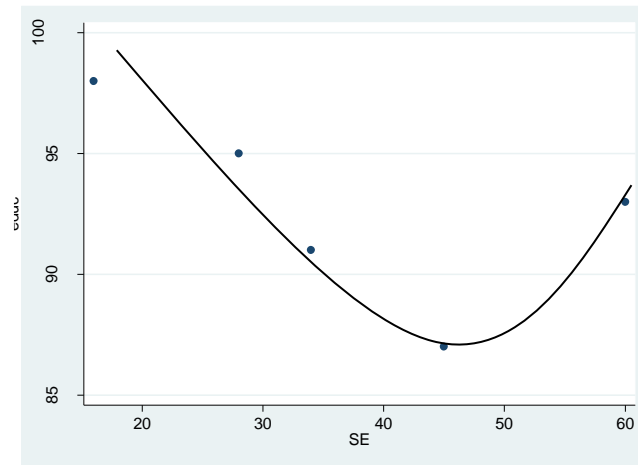
Так, досить чутливим до зміни рівня тінізації економіки є обсяги податкових надходжень, зокрема обсяги надходжень соціальних внесків. Ухилення від сплати податків в тому числі ПДФО і соціальних внесків, що супроводжується тіньовою зайнятістю, заниженням розміру задекларованої заробітної плати призводить до заниження обсягів фінансування програм соціального розвитку країни, заходів із матеріального стимулювання та підтримки мало захищених верств суспільства тощо. Зниження обсягів податкових надходжень є однією із головних передумов зменшення обсягів бюджетного фінансування соціальної сфери, зокрема закладів культури та освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення та інших.

В науковій літературі наявні дослідження зв'язку між рівнем тінізації економіки та окремими показниками соціального розвитку країни. Так, наприклад, у своїй роботі А. Катречка та С. Дальберг аналізувати зв'язок між рівнем тінізації економіки та окремими показниками соціального розвитку. На думку авторів, найбільш тісно тіньові фінансові потоки впливають на тривалість життя населення, ступінь поширення ВІЛ, обсяги зарахування до школи та рівень смертності населення віком до 5 років [7]. В процесі дослідженнями авторами було побудовано 4 економетричні моделі на прикладі 58 країн світу, з яких 31 високорозвинена країна та 27 – з середнім рівнем розвитку. На основі емпіричних розрахунків авторами зроблено висновок про статистично значущий негативний вплив тіньової економіки на дані показники. В той же час, найбільш чутливими до зміни рівня тінізації є тривалість життя населення, обсяги зарахування до школи та рівень смертності населення віком до 5 років у країнах із низьким та середнім рівнем розвитку. Так, наприклад, зростання рівня тінізації економіки на 1% призведе до зростання рівня смертності населення віком до 5 років на 4,66 осіб на 1000 новонароджених, рівня захворюваності на ВІЛ на 0,12%.

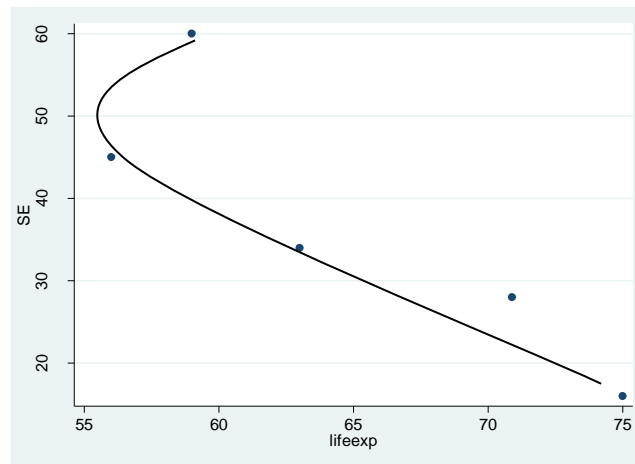
На основі емпіричних досліджень зв'язку між чисельністю населення, що є учасником неформальної діяльності та ступенем маргінальності нижчого класу [5, 9]. М. Ловенталем вперше було запропоновано поняття «соціальна економіка». За результатами досліджень автором було зроблено висновок про те, що розвиток соціальної економіки зумовлений потребою в пошуку шляхів вирішення проблем боротьби з бідністю, соціальною ізоляцією тощо.

Досить ґрунтовно вплив тінізації економіки на показники соціального розвитку країни досліджені у роботі [8]. Емпіричні розрахунки автори здійснювали для 56 країн в розрізі 5 груп залежно від рівня тінізації в них (мінімальний, вище середнього, середній, нижче середнього та максимальний). В якості результуючих показників

авторами було обрано рівень позашкільної освіти, приріст чисельності населення, рівень безробіття, тривалість життя новонароджених. Графічна інтерпретація результатів розрахунків наведена на рисунку 1.

а) рівень позашкільної освіти

б) тривалість життя новонароджених

Рисунок 1 – Співвідношення рівня тінізації економіки з показниками соціального розвитку країн

Джерело: побудовано автором на основі [16]

Результати дослідження засвідчили найбільший негативний вплив тінізації економіки на тривалість життя новонароджених та рівень позашкільної освіти для всіх аналізованих груп країн.

Одним із найбільш загальних показників, що відображає рівень соціальної складової стабільності національної економіки є Індекс людського розвитку, переваги використання якого в емпіричних розрахунках полягають у його міжнародному вимірі і здатності порівнювати в розрізі окремих країн. Окремі аспекти розрахунку зв'язку тінізації економіки з даним індексом були досліджені у роботах А. Амендола та Р. Дель Анно [1]. На основі побудови економетричної моделі автори обґрунтували U-подібний зв'язок між даними показниками для країн Латинської Америки (рис. 2).

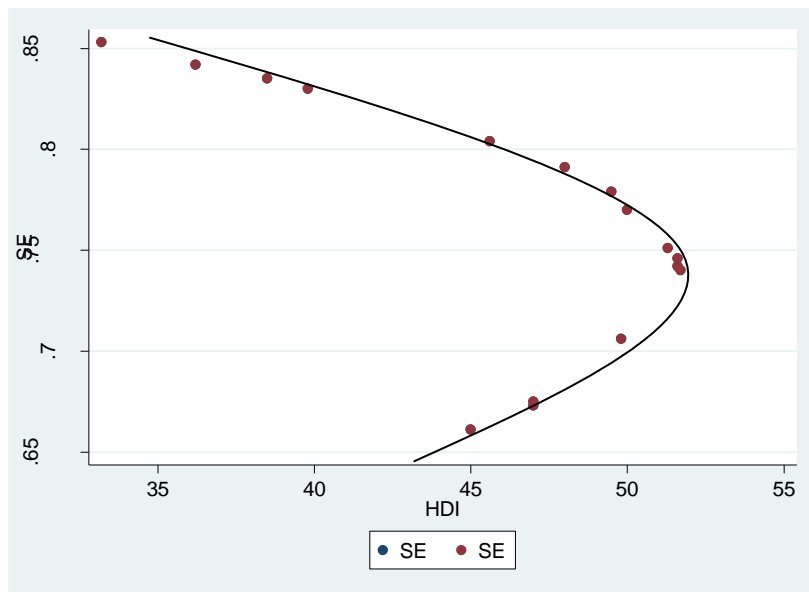

Рисунок 2 – Квадратична залежність між ІЛР та тінізацією економіки на прикладі країн Латинської Америки
 Джерело: побудовано автором на основі [1].

Однією із найбільш актуальних та гострих проблем сьогодення, що привертає увагу світової спільноти є проблеми високого рівня безробіття. Дана проблема є актуальною для більшості країн світу незалежно від рівня їх економічного розвитку. В той же час, найбільш гостро вона середні рівнями економічного розвитку. Однією із тригерів даних процесів є низький рівень макроекономічної стабільності країни, що полягає у зменшенні обсягів виробництва, зростанні кількості підприємств-банкрутів, погіршенні показників функціонування малого та середнього бізнесу, низьким рівнем офіційної мінімальної заробітної плати, високим податковим навантаженням на фізичних осіб тощо. Дані фактори призводять до зростання рівня офіційного безробіття в країні та відповідно збільшення частки повного або часткового неофіційного працевлаштування в країні. М. Чренєкова, К. Меліхова, Е. Маріосова та С. Мороз [3] довели наявність зв'язку між неформальною зайнятістю на якість життя населення. Так, більшість населення – учасників тіньової діяльності ідентифікують себе як такі, що мають низький рівень матеріального добробуту. Таким чином тіньовий сектор економіки розглядається ними як такий, що сприяє покращенню рівня добробуту населення, підвищенню його благополуччя та доходу. За результатами розрахунків автори довели, що зі зростанням обсягів доходів населення відбувається зниження рівня тінізації економіки.

Дж. Россер, М. Россер та Е. Ахмед [12] досліджували вплив тіньових фінансових потоків на нерівність доходів між окремими верствами суспільства. На основі порівняння рядів даних 16 країн світу з транзитивною економікою за періоди з 1987 по 1989 та з 1993 по 1994 роки вчені наголошують на тому, що зростання нерівності доходів населення призводить до зростання масштабів тіньової діяльності. Причинами даної ситуації автори вбачають зниження рівня довіри населення до державних інституцій, суб'єктів офіційного сектору економіки. В той же час, в роботі обґрунтовується наявність двостороннього зв'язку між тінізації економіки та нерівністю доходів. Розглядаючи нерівність в якості одного із тригерів тінізації, автори наголошують на тому, що і зростання рівня тінізації досить часто виступає передумовою виникнення нерівності доходів серед населення.

Аналогічної думки дотримується і К. Мусаєва, яка за результатами побудови економетричних моделей довела наявність позитивної кореляції між рівнями тінізації економіки та матеріального добробуту населення. В той же час, авторка наголошувала на тому, що дані тенденції зберігаються за умови індивідуальної особи в тіньових операціях. При зростанні кількості учасників відбувається трансформація характеру зв'язку із позитивного на негативний. Враховуючи той факт, що більшість тіньових схем приховування доходів передбачають участі більше ніж однієї особи, зростання рівня тінізації лише посилює нерівність доходів населення [11].

До аналогічних висновків прийшов і В. Качера, який на основі аналізу індикаторів соціального розвитку Зімбабве та рівня тінізації обґрунтував вплив тіньових торгівельних відносин на рівень бідності. Автор довів, що саме зростання тіньової торгівлі сприяє зменшенню рівня бідності в країні [6]. Не менш вагомий вплив на рівень тінізації здійснює обсяг заробітної плати як в офіційному так і в тіньовому секторах економіки. Суттєве перевищення розміру заробітної плати в тіньовому секторі економіки над офіційним розглядається як рушійна сила при прийнятті рішення на користь неофіційного працевлаштування [4].

Отримані висновки корелюють з результатами порівняння рівня тінізації економіки та кількості населення, що перебуває на рівні бідності (рисунок 3).

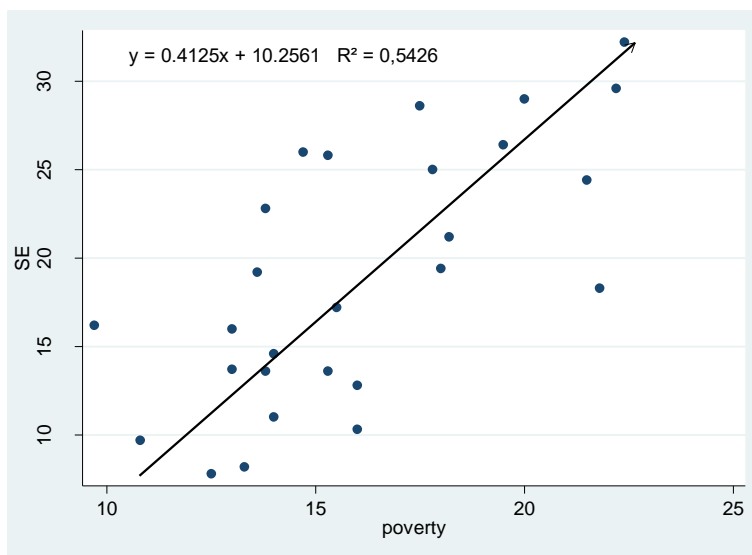

Рисунок 3 – Залежність між рівнем тінізації економіки та кількістю населення, що перебуває на рівні бідності

Джерело: побудовано автором на основі [4].

В той же час, здійснення трудової діяльності в неофіційному секторі розглядається як загроза соціальному захисту населення. Як правило, дані працівники позбавлені тих гарантій, що надаються державою та роботодавцем в межах офіційного сектору економіки, в тому числі виплат у випадку втрати працездатності або настання певних страхових випадків, порушення роботодавцем трудового законодавства, несвочасної виплати заробітної плати тощо.

Результати порівняння рівня тінізації економіки із кількістю населення, що перебуває в складному матеріальному становищі наведені на рисунку 4 підтверджують наявність прямого кореляційного зв'язку між ними. Зростання кількості населення, що перебуває в складному матеріальному становищі супроводжується збільшенням частки тіньового сектору економіки, як такого що

розглядається ними як запорука покращення благополуччя та матеріального добробуту.

Крім того враховуючи неофіційний характер даної трудової діяльності в майбутньому такі особи отримують значно менший обсяг пенсійних виплат.

Не менш важливим узагальнюючим показником, що характеризує рівень соціального розвитку країни є коефіцієнт Джині, що визначає диспропорції у рівні матеріального добробуту різних верств населення. Зростання рівня тінізації економіки та зниження рівня матеріального захисту населення зумовлює погіршення соціальних стандартів, що домінують в суспільстві та відповідно зростання рівня бідності в країні.

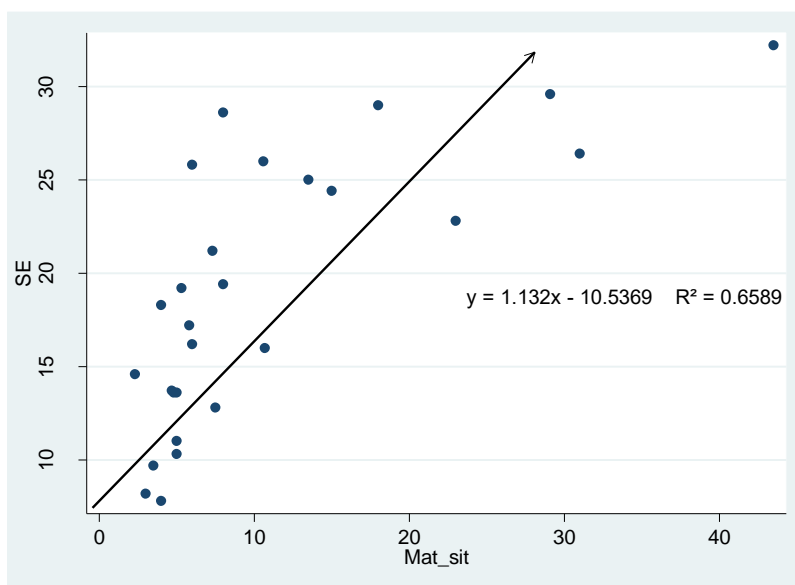

Рисунок 4 – Залежність між рівнем тінізації економіки та кількістю населення, що перебуває в складному матеріальному становищі
Джерело: побудовано автором на основі [4].

Наведені на рисунку 5 результати порівняльного аналізу рівнів тінізації економіки та коефіцієнту Джині зазначених нами країн за період 2004–2019 рр. засвідчують наявність прямого зв'язку між ними. Зростання рівня тінізації відбувається за одночасного зростання нерівності у доходах окремих верств населення аналізованих країн світу.

На позитивній ролі тінізації в соціальному розвитку країни наголошувати Ф. Шнейдер та Х. Домінік [13], Р. Сміт [14] та інші. На думку авторів саме активний розвиток тіньових процесів сприяє створенню нових робочих місць, покращенню матеріального становища населення, зростання обсягів грошової маси, що формується в тіньовому секторі економіки і в подальшому обертається в офіційному секторі.

Результати проведеного вище аналізу формують підґрунтя до формування наступних гіпотез щодо зв'язку тінізації економіки із показниками соціального розвитку:

- 1) тінізація національної економіки обумовлює зниження рівня бідності в країні за рахунок покращення матеріального добробуту населення, що відображається на зменшенні коефіцієнта Джині;
- 2) передумовою розвитку тіньового сектору економіки є низький рівень середньої заробітної плати в країні. Низький рівень матеріального добробуту населення знижує рівень довіри до державних інституцій та формує передумови до пошуку додаткового заробітку як із легальних так і нелегальних джерел;

3) рівень тінізації економіки є вищим у країнах із суттєвим розривом в обсягах доходу найбагатших та найбідніших верств населення. Так, наявність нерівномірності в обсягах доходів призводить до пошуку малозабезпеченими верствами суспільства джерел отримання додаткового доходу, в том числі і тіньового.

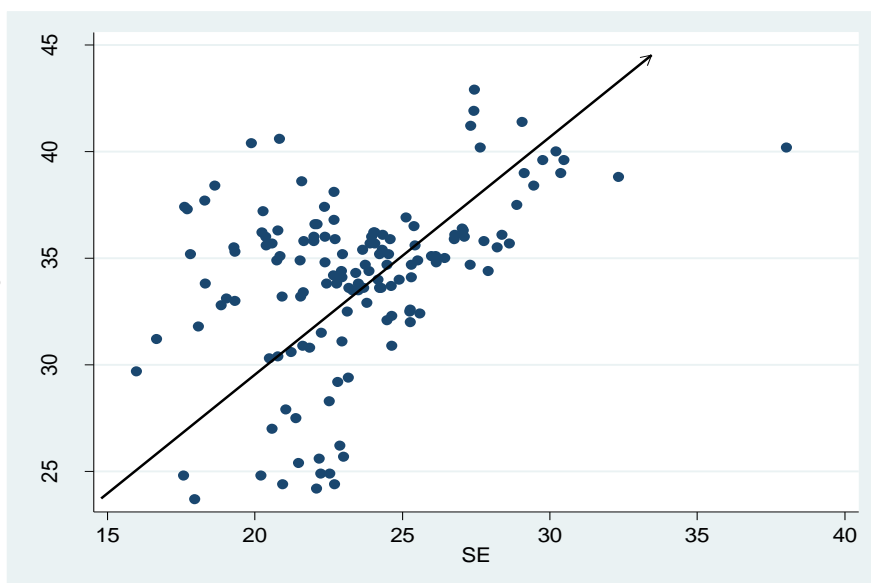

Рисунок 5 – Залежність між рівнем тінізації економіки та значенням коефіцієнта Джіні аналізованих країн за період 2004–2019 рр.
Джерело: побудовано за даними Світового банку

4) чим нижчим є рівень тінізації економіки тим кращими є умови життя населення, легшим доступ до знань та довготривалішим життя населення, що відображається на значеннях Індексу людського розвитку країни.

ВИСНОВКИ

Таким чином результати проведеного аналізу засвідчують чутливість аналізованих індикаторів соціального розвитку країни до зміни рівня тінізації економіки. Реалізація тіньових схем приховування доходів негативно позначається на соціальній складовій розвитку країни, погіршуючи умови життя населення, зокрема поглиблюючи диспропорції в доходах окремих груп населення, знижуючи фінансові можливості територій до фінансування програм та заходів соціального призначення, що в цілому негативно позначається на рівні задоволення населення умовами свого життя.

В цьому контексті необхідно враховувати і важливість індикаторів соціального розвитку країни при налагодженні партнерських відносин з представниками інших держав. Рівень соціального розвитку є одним із показників, які враховуються міжнародними інвесторами, організаціями, представниками інших країн при прийнятті рішень щодо налагодження партнерських відносин з даною країною.

Враховуючи статистично значимий вплив тінізації на індикатори соціального розвитку України саме детінізацію економіки можна розглядати як один із інструментів покращення матеріального благополуччя населення, підвищення стандартів життя тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Amendola A., Dell'Anno R. Institutions and Human development in the Latin America shadow economy. *Estudios En Derecho Y Gobierno*. 2010. P. 9–24.
2. Bilan, S., Mishchuk, H., Bilan, Y. & Mishchuk, V. Empirical Study of Migration Caused by Well-being in Living and Working Environment. Paper presented at the Proceedings of the 34th International Business

Information Management Association Conference, IBIMA 2020: Vision 2025: Education Excellence and Management of Innovations through Sustainable Economic Competitive Advantage. 2020. P. 11159-11169.

3. Chreneková M., Melichová K., Marišová E., Moroz S. Informal employment and quality of life in rural areas of Ukraine *European Country*. 2016. Vol. 2. P. 135–146.
4. Gicuku S. The role of the informal sector in social development in Kenya. Campinas, sp: [s.n.]. 2017. 70 p.
5. Henry S., Sills S. Informal economic activity: Early thinking, conceptual shifts, continuing patterns and persistent issues - a Michigan study. *Crime, Law and Social Change*. 2006. Vol. 45. P. 263-284.
6. Kachere W. Informal cross border trading and poverty reduction in the Southern Africa Development Community: the case of Zimbabwe. 2011. P. 253.
7. Katrechka A., Dahlberg S. The effect of the shadow economy on social development. A comparative study on advanced and least developed countries. Thesis (Master). University of Gothenburg. 2014. 96 p.
8. Kireenko A., Nevzorova E. Impact of shadow economy on quality of life: indicators and model selection. *Procedia Economics and Finance*. Vol. 25. 2015. P. 559–568.
9. Lowenthal M. The social economy in urban working class communities. In G. Gappert and H. M. Rose (eds.), *The Social Economy of Cities*. Newbury Park: Sage. 1975. P. 441-469.
10. Mishchuk H., Grishnova O. Empirical study of the comfort of living and working environment – Ukraine and Europe: comparative assessment. *Journal of International Studies*. 2015. Vol. 8(1). P. 67 – 80.
11. Musaeva K. M. Impact of the shadow activity on social and economic relationships, income level and welfare of the population. *Social Behavior Research and Practice Open Journal*. 2017. Vol. 2(1). P. 27-32.
12. Rosser J. B., Rosser M., Ahmed V. E. Multiple Unofficial Economy Equilibria and Income Distribution Dynamics in Systemic Transition. *Journal of Post Keynesian Economics*. 2003. Vol. 25. P. 425-447.
13. Schneider F., Dominik H. E. Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences. *Journal of Economic Literature*. 2000. Vol. 38(1). P. 77–114.
14. Smith R. S. The Underground Economy: Guidance for Policy Makers? *Canadian Tax Journal/Revue Fiscale Canadienne*. 2002. Vol. 50. P. 1655–1661.
15. Stack C. B. *All our Kin: Strategies for Survival in a Black Community*. New York: Harper and Row. 1974. P. 192.
16. World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (дата звернення 12.02.2020)
17. Копенгагенська декларація про соціальний розвиток. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505#Text (дата звернення 12.02.2020).

REFERENCES

1. Amendola, A., Dell'Anno, R. (2010). Institutions and Human development in the Latin America shadow economy. *Estudios En Derecho Y Gobierno*. P. 9–24.
2. Bilan, S., Mishchuk, H., Bilan, Y. & Mishchuk, V. (2020). Empirical Study of Migration Caused by Well-being in Living and Working Environment. Paper presented at the Proceedings of the 34th International Business Information Management Association Conference, IBIMA 2020: Vision 2025: Education Excellence and Management of Innovations through Sustainable Economic Competitive Advantage. P. 11159-11169.
3. Chreneková, M., Melichová, K., Marišová, E., Moroz, S. (2016). Informal employment and quality of life in rural areas of Ukraine *European Country*. Vol. 2. P. 135–146.
4. Gicuku, S. (2017). The role of the informal sector in social development in Kenya. Campinas, sp: [s.n.]. 70 p.
5. Henry, S., Sills, S. (2006). Informal economic activity: Early thinking, conceptual shifts, continuing patterns and persistent issues - a Michigan study. *Crime, Law and Social Change*. Vol. 45. P. 263-284.
6. Kachere, W. (2011). Informal cross border trading and poverty reduction in the Southern Africa Development Community: the case of Zimbabwe. P. 253.
7. Katrechka, A., Dahlberg, S. (2014). The effect of the shadow economy on social development. A comparative study on advanced and least developed countries. Thesis (Master). University of Gothenburg. 96 p.
8. Kireenko, A., Nevzorova, E. (2015). Impact of shadow economy on quality of life: indicators and model selection. *Procedia Economics and Finance*. Vol. 25. P. 559–568.
9. Lowenthal, M. (1975). The social economy in urban working class communities. In G. Gappert and H. M. Rose (eds.), *The Social Economy of Cities*. Newbury Park: Sage. P. 441-469.
10. Mishchuk, H., Grishnova, O. (2015). Empirical study of the comfort of living and working environment – Ukraine and Europe: comparative assessment. *Journal of International Studies*. Vol. 8(1). P. 67 – 80.
11. Musaeva, K. M. (2017). Impact of the shadow activity on social and economic relationships, income level and welfare of the population. *Social Behavior Research and Practice Open Journal*. Vol. 2(1). P. 27-32.
12. Rosser, J. B., Rosser, M., Ahmed, V. E. (2003). Multiple Unofficial Economy Equilibria and Income Distribution Dynamics in Systemic Transition. *Journal of Post Keynesian Economics*. Vol. 25. P. 425-447.
13. Schneider, F., Dominik, H. E. (2000). Shadow Economies: Size, Causes, and Consequences. *Journal of Economic Literature*. Vol. 38(1). P. 77–114.
14. Smith, R. S. (2002). The Underground Economy: Guidance for Policy Makers? *Canadian Tax Journal/Revue Fiscale Canadienne*. Vol. 50. P. 1655–1661.

15. Stack, C. B. (1974). All our Kin: Strategies for Survival in a Black Community. New York: Harper and Row. P. 192.
16. World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/indicator?tab=all> (Accessed 12 Feb 2020).
17. Kopenhahenska deklaratsiia pro sotsialnyi rozvytok. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_505#Text (Accessed 12 Feb 2020).

SUMMARY

A. Zolkover. Influence of shadowing of economy on indicators of social development of the country.

One of the biggest threats to the sustainable functioning of the economy, which negatively affects the indicators of its economic and social development is the shadowing of the economy. The growth of shadow financial transactions causes changes in household incomes, increasing inequality in the levels of their material well-being, deteriorating living standards, and so on. With the annual decline in the welfare of the population, increasing requirements for the quality of social services provided by the state, it is becoming increasingly important to identify the factors that have the greatest impact on the indicators of social development of the country. The purpose of this paper is to substantiate the causal links between the level of shadowing of the economy and indicators of social development of the country, to determine the most sensitive to the growth of shadow financial transactions indicators. The article analyzes the impact of the shadow economy and indicators of social development of the country, proves the negative impact of shadow financial transactions on the level of material well-being of the population. Based on a comparative analysis of the dynamics of changes in the level of shadowing and the Human Development Index of individual countries, the Gini coefficient, the share of the population in a difficult financial situation, the share of the population in poverty in some countries, the causal relationship between these indicators is proved. The paper concludes that a prerequisite for the development of the shadow sector of the economy is the low level of average wages in the country, which encourages the population to seek alternative (often shadow) sources of income. The expediency of reducing the level of shadowing of the economy as a driver of increasing the level of social development of the country is substantiated. It is proved that at the present stage of economic development of most countries the shadowing of the economy on the one hand causes a decrease in poverty (by improving the material well-being of the population), deteriorating living conditions, easier access to knowledge, and on the other - contributes to the gap in income of the richest and poorest group of the population.

Keywords: *shadowing of the economy, theory of shadowing, economic development, evolution of approaches, legal relations, illegal relations.*